

Hodnotová orientace dobrovolníků a reprezentativního vzorku obyvatel České republiky

Dagmar Faastová, Katedra psychologie, Filozofická fakulta, Univerzita Palackého v
Olomouci, dagmar.faastova01@upol.cz

František Baumgartner, Katedra psychologie, Filozofická fakulta, Ostravská univerzita v
Ostravě, frantisek.baumgartner@osu.cz

FAASTOVÁ, Dagmar - BAUMGARNER, František. Value orientation of volunteers and a representative sample of the Czech population. *Individual and Society*, 2015, Vol. 18, No. 3.

Exploring the value orientation may contribute to an understanding of why certain people participate in volunteer work whereas others do not. The aim of this paper is to describe the value orientation of Czech volunteers and explore if and how it differs from a representative sample of general Czech population. Value orientation was measured by Portrait Values Questionnaire (PVQ). The results of this empirical study showed that: (1) the most preferred value types among volunteers are self-direction, benevolence, and universalism; and (2) the higher-order value types preferred by volunteers significantly differ from the representative sample of general Czech population.

Volunteering. Value orientation. Schwartz's model of values.

Publikační výstup byl financován z Institucionální podpory na rozvoj výzkumné organizace RVO: 61988987

Úvod

Dobrovolnictví představuje fenomén, který sehraává důležitou roli na národní i mezinárodní úrovni. Prospěch plynoucí z dobrovolnické činnosti je významný jak pro dobrovolníky samotné, tak pro společnost celkově. Dobrovolníci přispívají k řešení sociálních problémů, např. upevňují sociální soudržnost, tráví volný čas se seniory apod.; jsou také užiteční pro stát, např. mohou řešit problémy, o které se stát nezajímá (Frič & Pospíšilová, 2010). Podpora a propagace dobrovolnictví může obecně přispět k pozitivní percepci tohoto jevu a tím zvýšit podíl dobrovolníků v dané zemi. Jedná se o jeden z důvodů, proč v posledních letech narůstá počet výzkumných studií zabývajících se tímto neustále se vyvíjejícím fenoménem.

Teoretická východiska výzkumné práce tvoří koncepty dobrovolnictví a hodnotové orientace. Dobrovolnictví se odehrává přímo nebo nepřímě mezi lidmi, proto se tímto jevem zabývají především společenské vědy. Každá ze společenskovedních disciplín, která se zabývá dobrovolnictvím, při vymezení podstaty dobrovolnictví klade důraz na něco jiného. Shodu v definicích nenalezneme bohužel ani v rámci téže vědní disciplíny. Existuje tedy mnoho různých definic dobrovolnictví, zde se však zaměříme hlavně na psychologické pojetí dobrovolnictví. L. A. Penner (2002, s. 448) vymezuje dobrovolnictví jako: „dlouhodobé a plánované prosociální chování ve prospěch cizích osob, které se realizuje v organizovaném prostředí“.

Lidé se od sebe liší v tom, na co kladou důraz. Zatímco pro někoho může být na prvním místě prospěch

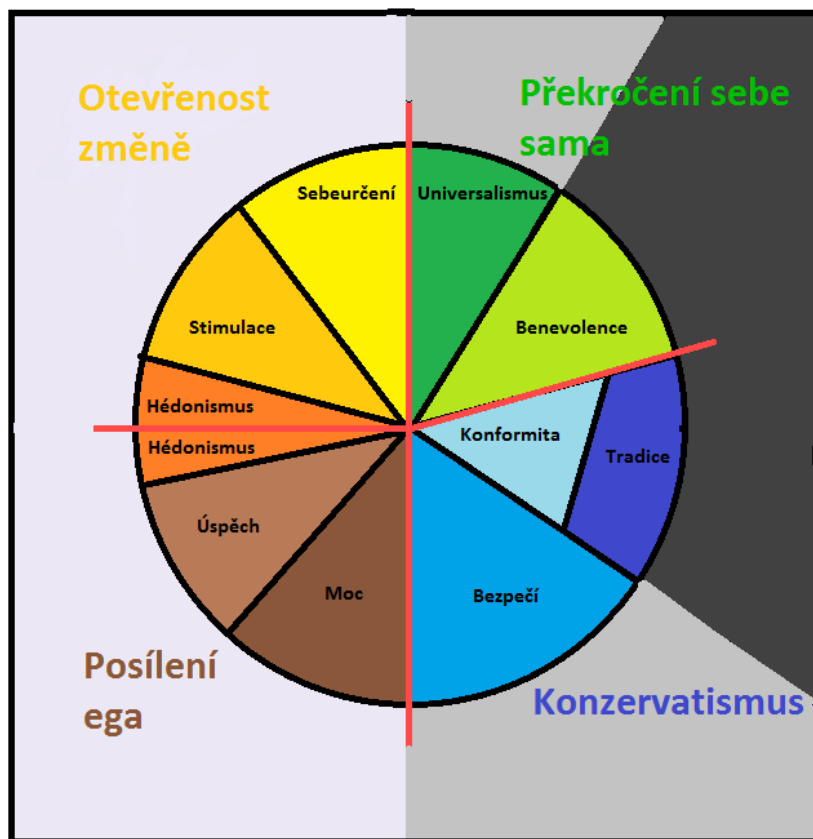
druhých lidí, pro jiného je důležitější osobní prospěch. Lidé tak připisují různým objektům, situacím, událostem, činnostem odlišný význam. V tomto smyslu vymezují P. Hartl a H. Hartlová (2009) hodnotu jako „vlastnost, kterou jedinec přisuzuje určitému objektu, situaci, události nebo činnosti ve spojitosti s uspokojováním jeho potřeb, zájmů“ (s. 192). Jednotlivým hodnotám přiřazuje člověk tedy různou váhu a řadí je hierarchicky na základě určitého kritéria, např. důležitosti. Z hlediska hodnotové orientace zdůrazňuje hierarchii hodnot např. T. Göbelová (2008, s. 20); vymezuje ji takto: „Hodnotová orientace je hierarchicky uspořádaný soubor hodnot přijatý jedincem, skupinou, společenstvím. Představuje souvislý, stabilní systém hodnot regulujících a usměrňujících chování jedince. Naši hodnotovou orientaci tvoří soustava postojů, zájmů a tendencí jednat určitým způsobem.“

Hodnotová orientace má své postavení ve struktuře osobnosti a většina psychologických učebnic ji zahrnuje do kapitol zabývajících se zaměřeností nebo motivací. Jejich zkoumání může přispět k hlubšímu pochopení hodnotových preferencí.

Výzkumná studie se teoreticky a metodologicky opírá o koncept hodnotové orientace S. H. Schwartze, který pojímá lidské hodnoty jako „žádoucí cíle lišící se ve své důležitosti, které slouží jako vůdčí principy v životě lidí. Klíčovým obsahovým aspektem, jenž rozlišuje mezi hodnotami, je typ motivačního cíle“ (Schwartz & Sagiv, 1995, in Dvořáková, 2008, s. 43). V současné době je obecně uznávaná třetí modifikace hodnotové typologie s deseti motivačně distinktivními hodnotami: sebeurčení (self-direction), stimulace (stimulation), hédonismus (hedonism), úspěch (achievement), moc (power), bezpečnost (security), konformita (conformity), tradice (tradition), benevolence (benevolence), universalismus (universalism), které jsou uspořádány v kruhovém modelu, a představují tak motivační kontinuum (Schwartz, 2012). Kruhový model je znázorněn na obrázku 1 a jednotlivé hodnotové typy jsou popsány v tabulce 1 (viz níže). Hodnoty mohou být z hlediska motivace v souladu, nebo naopak v rozporu – to znamená, že „čím blíže si jsou kterékoliv dva typy hodnot v libovolném směru kolem kruhu, tím podobnější si jsou jejich motivace, čím si jsou vzdálenější, tím protichůdnější jsou jejich motivace“ (Řeháková, 2006, s. 112). Příkladem kongruentních hodnotových typů může být tradice a benevolence, které spojuje zájem o podporu společnosti, stávajícího společenského řádu. V jedné z devíti výsečí kruhového modelu se nachází společně dva hodnotové typy: konformita a tradice. Jejich umístění naznačuje, že se jedná o souladné hodnotové typy s podobnými motivačními cíli, kterými jsou především skupinové zájmy.

Schwartzův model rozlišuje čtyři hodnotové typy vyššího řádu, které jsou nadřazeny uvedeným deseti typům, vždy dva a dva hodnotové typy jsou vzájemně protikladné a dohromady tvoří dvě dimenze: (1) posílení ega (self-enhancement) zahrnuje hodnotové typy úspěch a moc na jedné straně proti překročení sebe sama (self-transcendence) složeného z typů universalismu a benevolence na straně druhé; (2) otevřenost změně (openness to change) je tvořena sebeurčením, stimulací, a staví se proti konzervatismu (conservation), který zahrnuje hodnotové typy konformitu, tradici a bezpečnost (Schwartz, 2012).

Obrázek 1: Schwartzův kruhový model vztahů deseti hodnotových typů

- Individuální zájmy Kolektivní zájmy
 Individuální i kolektivní zájmy

(Schwartz, 2012, upraveno)

Tabulka 1: Popis hodnotových typů

Hodnotový typ	Motivační cíl	Hodnotový typ	Hodnoty
Sebeurčení (self-direction)	Nezávislost a samostatnost v myšlení a jednání.	Odvozen z potřeb kontrolovat události ve vlastním životě, autonomie a nezávislosti.	Kreativita, svoboda, zvědavost, nezávislost, volba vlastních cílů.
Stimulace (stimulation)	Vzrušení, novost, mnohotvárnost, výzva.	Odvozen z potřeb rozmanitosti podnětů.	Smělost, rozmanitost, vzrušující život.
Hédonismus (hedonism)	Požitek, rozkoš, radost, smyslové uspokojení.	Odvozen z potřeb příjemných prožitků a jejich uspokojování.	Potěšení, požitek, užívání si života.
Úspěch (achievement)	Osobní úspěch dosažený díky vlastní kompetenci v souladu se sociálními standardy.	Odvozen z potřeb uznání, úspěšného zvládnání úkolů.	Úspěšnost, schopnost, ctížádostivost.
Moc (power)	Dosažení sociálního statusu, prestiže a kontrola nebo dominance nad lidmi a zdroji.	Odvozen z potřeby ovládat druhé lidi a z požadavku koordinované sociální interakce.	Sociální moc, autorita, bohatství.
Bezpečí (security)	Vlastní bezpečnost, bezpečnost společnosti a vztahů, harmonie a stabilita.	Odvozen z potřeb přežití a prospěchu skupiny, ze základních individuálních a skupinových požadavků.	Rodinné bezpečí, bezpečí národa, sociální řád, čistota, opětování přízně, pocit sounáležitosti.

Konformita (conformity)	Sebekázeň v jednání, zálibách a popudech, u nichž je pravděpodobné, že by mohly znepokojit nebo ohrozit ostatní a porušit společenská očekávání a normy.	Odvozen z požadavku koordinované sociální interakce na základě podobnosti myšlení a chování.	Poslušnost, sebeovládání, zdvořilost, ctění starších a rodičů.
Tradice (tradition)	Respekt, oddanost, přijetí zvyků, rituálů, symbolů a ideálů, které jsou významné pro určitou kulturu nebo náboženství.	Odvozen z potřeb zakotvení a ochrany skupinových zájmů.	Zbožnost, pokornost, respekt k tradicím, umírněnost.
Benevolence (benevolence)	Zachování a posílení blaha lidí, se kterými je člověk často v kontaktu.	Odvozen z potřeb afiliace, péče, lásky, sounáležitosti a z požadavků individuálních a skupinových zájmů.	Ochota, tolerance, užitečnost, čestnost, zodpovědnost, smířlivost, poctivost, loajalita.
Universalismus (universalism)	Porozumění, uznání, tolerance a ochrana blaha lidí a přírody.	Odvozen z požadavků zajišťujících přežití jednotlivců a skupin, slouží k odvrácení sociálních střetů a ekologické katastrofy.	Sociální spravedlnost, svobodomyšlnost, mír ve světě, moudrost, krása, jednota s přírodou, ochrana prostředí, rovnost.

Podle Schwartz (2012); Bilsky & Schwartz (1994, in Seitzl, 2012).

Jak uvádí V. Poliach, V. Salbot (2007) nebo i L. Ištvaníková, M. Čižmárik (2007) pojetí hodnot Schwartz je založeno na pěti postulátech. Je to chápání hodnot jako přesvědčení spjatých však spíše s emocemi než chladnými idejemi. Dále hodnoty vystupují jako motivační konstrukty ve spojitosti s cíli, o které lidé usilují. Důležitým aspektem je abstraktní podstata hodnot, na rozdíl od norem nebo postojů, které se obvykle týkají specifických činů, objektů nebo situací. Hodnoty slouží také jako standardy nebo kritéria. Schwartzova koncepce předpokládá uspořádaný systém hodnotových priorit. Rovněž hierarchičnost hodnot je odlišuje od norem a postojů.

Výzkumy dobrovolnictví jsou významné pro porozumění tomuto fenoménu a k získání informací, které se dají využít například při vyhledávání a naboru nových dobrovolníků, při udržování stávajících dobrovolníků, k efektivní reklamní propagaci dobrovolnictví aj. Zkoumání hodnotové orientace dobrovolníků může posloužit všem uvedeným příkladům.

V empirickém výzkumu jsme se zabývali následujícími výzkumnými otázkami: (1) Jaké jsou hodnotové orientace dobrovolníků, které hodnoty preferují? (2) Liší se hodnotové orientace dobrovolníků od hodnotových orientací reprezentativního vzorku populace České republiky?

V rámci výzkumu byly stanoveny následující hypotézy.

Hypotéza 1: Hodnotové typy sebeurčení, benevolence a universalismu zaznamenají nejvyšší skóre a umístí se na prvních místech v hodnotových preferencích dobrovolníků.

Hypotéza 2: Hodnotové typy moc, úspěch, tradice zaznamenají nejnižší skóre a umístí se na posledních místech v hodnotovém žebříčku dobrovolníků.

Hypotéza 3: Hodnotový typ vyššího řádu otevřenost změně bude dosahovat vyššího skóre v průměru u dobrovolníků než u reprezentativního vzorku populace České republiky.

Hypotéza 4: Hodnotový typ vyššího řádu konzervatismus bude dosahovat nižšího skóre v průměru u dobrovolníků než u reprezentativního vzorku populace České republiky.

Každý člověk se může rozhodnout, zda se stane dobrovolníkem. Záleží tedy na svobodném rozhodnutí, nepovinné pomoci, svobodné vůli, která je považována některými autory (např. Rochester, 2006, in Skovajsa a kol., 2010) za jeden z hlavních znaků dobrovolnictví. Dobrovolník si může ve většině případů zvolit, komu se chce věnovat a s kým chce trávit čas, kdy a kde (např. se seniorem, s dítětem); může si tedy vybrat cílovou skupinu a místo, kam bude docházet nebo kde bude vykonávat dobrovolnickou činnost. Často plánuje a organizuje aktivity, program pro člověka, kterému se věnuje. Z výše uvedeného vyplývá,

že pro dobrovolníka jsou důležité motivační cíle samostatnosti a nezávislosti, které vystihují hodnotový typ sebeurčení.

Pro dobrovolníky je charakteristický zájem o druhé lidi, pomáhají ostatním lidem. Tuto skutečnost zdůrazňují mnozí autoři, např. již zmíněný L. A. Penner. „Dobrovolnictví je práce ve prospěch druhých“, což je další důležitý znak, na kterém se definice dobrovolnictví shodují (Dekker & Halman, 2000, in Skovajsa a kol., 2010, s. 125-126). Dobrovolníci mají zájem na zlepšení situace druhých, naplňují se tak motivační cíle benevolence a universalismu.

Protikladem benevolence a universalismu v kruhovém modelu hodnot Schwartz je moc a úspěch, protože např. zájem o druhé lidi na jedné straně je v rozporu s individuálním zájmem prosazování sebe sama a snahou po dominanci na straně druhé. Na základě uvedeného byly stanoveny hypotézy 1 a 2.

Hypotézy 3 a 4 byly stanoveny na základě pořadí a dosaženého skóre průměru vyšších hodnotových typů z výzkumu dobrovolníků Z. Mlčáka a H. Záškodné (2013). Zároveň ve formulaci těchto hypotéz byly využity dřívější výsledky z ESS, konkrétně z první a druhé vlny zpracované M. Vávrou (2007). Přestože se uskutečnilo první kolo ESS v letech 2002 až 2003, předpokládáme, hodnotové orientace v populaci ČR nedoznaly výraznějších změn.

Metody

Výzkumný soubor

Na výzkumu participovalo celkem 102 dobrovolníků, z toho bylo 83,3 % žen (n = 85) a 16,7 % mužů (n = 17) ve věku 15 až 67 let, kteří vykonávají dobrovolnickou činnost v krajích Moravskoslezském, Jihomoravském, Zlínském, Olomouckém nebo v Praze. Průměrný věk účastníků činil 27,43 roku se standardní odchylkou 10,18 roku. Pro lepší přehled byl soubor dobrovolníků rozdělen do věkových kategorií: 15 - 20 let (věkovou kategorií tvořilo celkem 22 dobrovolníků), 21 - 30 let (tato věková skupina byla nejpočetnější, celkem 52 dobrovolníků), 31 - 45 let (19 dobrovolníků), 46 - 60 let (8 dobrovolníků) a 61 let a více (věkovou skupinu zastupuje jen jeden dobrovolník). Výzkumu se zúčastnili dobrovolníci vykonávající dobrovolnickou práci v servisních či zájmových organizacích. Jednalo se o dobrovolníky z různých pomáhajících organizací zaměřené např. na neformální vzdělávání dětí a mládeže ze socio-kulturně znevýhodněného prostředí, na děti a mládež vyrůstající v nefungujících rodinách, na lidi se zdravotním postižením nebo na seniory v nemocnicích a další. Jednotlivé dobrovolnické organizace uvádíme dále.

Reprezentativní vzorek z obecné populace České republiky byl vybrán náhodným výběrem a sloužil pro sběr dat pro mezinárodní projekt ESS (Evropský sociální výzkum). Jedná se o dlouhodobý projekt uskutečňovaný od roku 2001 ve dvouletých cyklech a zjišťující postoje, přesvědčení a vzorce chování různých populací ve více než třiceti evropských zemích. Výzkum v České republice provádí Sociologický ústav AV ČR. V dotazníku používaném v tomto výzkumu jsou zahrnuty i položky vztahující se k zjišťování hodnotových orientací (viz dále). Více informací o Evropském sociálním výzkumu nabízejí oficiální webové stránky www.europeansocialsurvey.org/about/index.html. V současnosti je aktuální 7. kolo uskutečněné v letech 2014 - 2015, avšak v rámci výzkumu používáme data ke komparaci z 6. kola, které proběhlo v letech 2012 - 2013. Data jsou k dispozici na stažení na základě registrace na stránce projektu. Soubor byl tvořen 2009 osobami. Z daného počtu bylo 992 mužů a 1017 žen. Průměrný věk respondentů byl 47,76 let (směrodatná odchylka 17,15). Věkové rozpětí činí 15 až 91 let.

Nástroje sběru dat

V rámci kvantitativního výzkumu jsme použili dotazník, jenž se skládal ze dvou částí. První část obsahovala demografické položky týkající se na pohlaví, věk, vzdělání a dále na některé charakteristiky dobrovolnické činnosti. Dotazovali jsme se na název dobrovolnické organizace a na kraj, v kterém se nachází; dále jsme zjišťovali od dobrovolníka, jak dlouho v organizaci pracuje a jak dlouho celkově pracuje jako dobrovolník. V druhé části byl použit Dotazník hodnotových portrétů (Portrait Values Questionnaire, PVQ) S. H. Schwartz. Tento výzkumný nástroj je určen k implicitnímu měření deseti hodnotových typů a obsahuje celkem 40 krátkých slovních portrétů různých lidí, např.: „Je pro něj důležitá tvořivost a vymýšlení něčeho nového. Rád dělá věci svým vlastním originálním způsobem“ (Schwartz, 2012, s. 11). Příklad popisuje osobu, pro kterou jsou důležité hodnoty sebeurčení (Schwartz, 2012). V úvodní instrukci dotazníku je respondent vyzván, aby si přečetl každý z uvedených popisů a popřemýšlel o tom, do jaké míry se mu podobá nebo nepodobá daný portrét osoby, přičemž u každého portréту má označit jednu z odpovědí na šesti bodové škále: „(1) vůbec se mi nepodobá, (2) nepodobá se mi, (3) podobá se mi málo,

(4) podobá se mi trochu, (5) podobá se mi, (6) velmi se mi podobá“ (Mlčák & Zášková, 2013, s. 169). Pro mezinárodní reprezentativní výzkumy hodnotových typů byl vyvinut PVQ v redukované verzi s 21 položkami. Tuto zkrácenou verzi využívá uváděný Evropský sociální výzkum (ESS). Jedním ze stanovených záměrů je porovnání výzkumného souboru dobrovolníků s reprezentativním vzorkem populace ČR z ESS, proto provádíme statistickou komparaci u dobrovolníků prostřednictvím PVQ s 21 položkami. ESS používá převrácenou šesti bodovou škálu: (1) velmi se mi podobá, (2) podobá se mi, (3) podobá se mi trochu, (4) podobá se mi málo, (5) nepodobá se mi, (6) vůbec se mi nepodobá. Stupnice byla překódována, aby byla shodná se škálou v dotazníku, který vyplňovali dobrovolníci z výzkumného souboru. Platí tedy, že čím vyšší je hodnota dosaženého průměru, tím větší je u dobrovolníků a reprezentativního vzorku populace ČR ztotožnění s danou hodnotou. Pro popis hodnotové orientace dobrovolníků využíváme ve statistické analýze plnou verzi PVQ se 40 položkami za účelem přesnější charakterizace. Původní verze PVQ byla použita pro potvrzení nebo zamítnutí hypotéz 1 a 2, redukovaná verze u hypotéz 3 a 4.

Procedura a statistické zpracování dat

Data u dobrovolníků byla sbírána od prosince 2012 do prosince 2013. Respondenti mohli vyplňovat dotazník buď v tištěné podobě (tímto způsobem byly získány data především od dobrovolníků vykonávajících dobrovolnickou činnost v rámci dobrovolnického centra ADRA a občanského sdružení Centrum pro rodinu a sociální péči), nebo v elektronické podobě. Dotazníky v elektronické verzi byly rozeslány e-mailem prostřednictvím vybraných oslovených organizací, zejména se jednalo o občanské sdružení Práh a neziskovou organizaci Ratolest v Brně, občanské sdružení S.T.O.P. v Ostravě a dobrovolnické centrum Samari ve Zlíně. K získání respondentů byla využita i sociální síť Facebook. Jejím prostřednictvím jsme obdrželi data od dobrovolníků i z jiných organizací, než uvádíme výše. Celkem bylo získáno 23 vyplněných dotazníků v tištěné podobě (tři dotazníky byly kvůli neúplnému vyplnění vyřazeny), a 84 v elektronické podobě (dva z nich byly rovněž pro neúplnost vyřazeny). Pro přehlednost jsou v tabulce 2 uvedeny počty dobrovolníků vykonávajících dobrovolnickou činnost pro tu kterou organizaci.

Tabulka 2: Počet dobrovolníků, kteří uvedli, že se účastní dobrovolnické činnosti ve zmíněných organizacích

Název organizace	Počet dobrovolníků
S.T.O.P., o. s.	36
DC ADRA	13
Centrum pro rodinu a sociální péči, o. s.	10
Ratolest	7
Práh, o. s.	4
DC Samari	7
Jiná organizace	31

Legenda k tabulce 2: o.s. = občanské sdružení, DC = dobrovolnické centrum.

Pokud vyplnili dotazník méně než tři dobrovolníci vykonávající dobrovolnickou činnost v rámci téže organizace, automaticky byli zařazeni do kategorie „jiná organizace“ (viz tabulka 2). Šest dobrovolníků z výzkumného souboru, uvedlo, že pracují pro dvě organizace souběžně.

Data projektu ESS byly rovněž sbírány v letech 2012-2013, a to realizací standardizovaných rozhovorů s účastníky výzkumu.

Data byla statisticky zpracována prostřednictvím programu SPSS 12.0.1 pro Windows.

Výsledky

Nejprve byly vypočteny průměry a směrodatné odchylky pro 10 hodnotových typů v souboru dobrovolníků, viz tabulka 3.

Tabulka 3: Pořadí hodnotových typů dle průměrů u dobrovolníků

Hodnotový typ	Aritmetický průměr	Směrodatná odchylka	Cronbachova alfa
Sebeurčení	4,91	0,70	0,65
Benevolence	4,86	0,73	0,74
Universalismus	4,74	0,75	0,75
Hédonismus	4,51	0,88	0,73
Bezpečí	4,22	0,82	0,64
Konformita	4,09	0,95	0,70
Stimulace	3,85	1,01	0,74
Tradice	3,57	1,00	0,62
Úspěch	3,49	1,03	0,81
Moc	2,75	0,99	0,58

Jak je patrné z tabulky 3, dominantními hodnotovými typy, jejichž průměrné skóry se liší jen málo a statisticky nevýznamně, jsou u dobrovolníků sebeurčení, benevolence a universalismus. Tato trojice se diferencuje od ostatních hodnot, což lze potvrdit signifikantním výsledkem t-testu pro závislé výběry srovnávajícím hodnoty universalismu a hédonismu ($t=2,07$, $p<0,05$). Nejméně preferovanými hodnotovými typy jsou tradice, úspěch a moc. Ovšem rozdíl průměrů tradice a výše postavené hodnoty stimulace není signifikantní. Statisticky významný je však rozdíl moci a úspěchů, jak to dokládá výsledek t-testu pro závislé výběry ($t=8,64$, $p<0,001$). Čili především hodnota moci je dobrovolníky velmi málo preferována. Hodnoty vnitřní konsistence (Cronbachova alfa) jsou celkem akceptovatelné. Nad 0,8 je škála úspěchu, naopak pod 0,6 škála moci.

V další části analýzy byla prováděna komparace s výsledky reprezentativního vzorku obyvatel ČR z ESS 6. kola dotazníkem PVQ v redukované formě s 21 položkami, a to pro 4 hodnotové typy vyššího řádu. K posouzení rozdílů průměrů souboru dobrovolníků a reprezentativního vzorku obyvatel ČR byl použit t-test pro srovnání výběru a základního souboru (viz tabulka 4).

Tabulka 4: Komparace hodnotových typů dobrovolníků a obyvatel ČR

Hodnotový typ vyššího stupně	Výzkumný soubor dobrovolníků		Reprezentativní vzorek obecné populace ČR		t-hodnota	Statistická významnost
	Průměr	Směrodatná odchylka	Průměr	Směrodatná odchylka		
Překročení sebe sama	4,99	0,64	4,50	0,80	7,68	< 0,001
Konzervatismus	3,93	0,81	4,42	0,84	-6,13	< 0,001
Posílení ega	3,49	0,76	3,83	0,96	-4,54	< 0,001
Otevřenost změně	4,39	0,68	3,95	0,94	6,52	< 0,001

Jak u dobrovolníků, tak u reprezentativního vzorku ČR je na prvním místě překročení sebe sama a na posledním místě posílení ega. Avšak zatímco překročení sebe sama zdůrazňují více dobrovolníci, posílení ega nabývá vyššího skóru v reprezentativním souboru obyvatel České republiky. Podobnou váhu jakou přisuzují obyvatelé ČR překročení vlastního obzoru dávají i konzervatismu. Naproti tomu dobrovolníci akcentují víc otevřenost změně a až pak následuje konzervatismus. Provedené t-testy prokázaly statisticky významné rozdíly u všech hodnotových typů vyššího řádu. Překročení sebe sama a otevřenosti změně přikládají dobrovolníci větší význam než reprezentativní vzorek České republiky. Naopak konzervatismus a posílení ega jsou důležitější pro reprezentativní vzorek ČR než pro dobrovolníky.

Diskuse

U dobrovolníků patří k nejvíce preferovaným hodnotovým typům sebeurčení, benevolence a universalismus, které dosahují poměrně vyrovnaných hodnot průměrů. Toto zjištění je ve shodě s výsledky studie Z. Mlčáka a H. Záškodné (2013), provedené u souboru 454 dobrovolníků na podzim roku 2012. Potvrzuje se tak výzkumná hypotéza 1.

Na významu nabývají u výzkumného souboru především tyto hodnoty: kreativita, svoboda, zvědavost, nezávislost, volby vlastních cílů, které jsou typické pro hodnotový typ sebeurčení; ochota, tolerance, užitečnost, čestnost, zodpovědnost, smířlivost, poctivost, loajalita vystihující hodnotový typ benevolence; sociální spravedlnost, svobodomyšlnost, mír ve světě, moudrost, krása, jednota s přírodou, ochrana prostředí a rovnost charakterizující hodnotový typ universalismu.

Na posledních třech místech se umístily následující hodnotové typy: tradice, úspěch a moc. To je sice v souladu s předpokladem formulovaným v hypotéze 2, ale nevyčleňují se od ostatních jako trojice. Nelze proto uvedenou hypotézu potvrdit. Nicméně, uvedené výzkumné zjištění je v souladu s výsledky Z. Mlčáka a H. Záškodné (2013). Jak již bylo uvedeno výše, hodnotové typy moc a úspěch tvoří hodnotový typ vyššího řádu posílení ega. Tyto dva hodnotové typy spolu vysoce korelují; navíc reflektují individuální zájmy a zdůrazňují sociální nadřazenost a úctu (Schwartz, 2012). Je to tedy v souladu se Schwartzovým modelem, kde jsou úspěch a moc umístěny těsně vedle sebe.

Provedená komparace dobrovolníků a reprezentativního souboru obyvatel ČR ukázala sice podobné pořadí hodnotových typů vyššího řádu, no zároveň prokázala signifikantní rozdíly mezi oběma soubory. Překročení sebe sama obsadilo první místo, jak u dobrovolníků, tak u reprezentativního vzorku populace ČR, přičemž dobrovolníci tomuto hodnotovému typu vyššího řádu přikládají větší význam než reprezentativní vzorek ČR. Posílení ega dosáhlo nejnižšího průměrného skóre u obou komparovaných skupin a umístilo se na čtvrtém místě. Pro dobrovolníky je však méně významné než pro reprezentativní vzorek populace ČR. Z výše uvedeného lze v souladu s teorií pojetí hodnot Schwartz konstatovat, že hodnoty, jako jsou ochota, tolerance, užitečnost, čestnost, zodpovědnost, poctivost, loajalita, sociální spravedlnost, svobodomyšlnost, mír ve světě, moudrost, jednota s přírodou, ochrana prostředí a rovnost jsou považovány za významnější, zatímco hodnotám úspěšnosti, ctižádostivosti, schopnosti, sociální moci, autority, bohatství je přikládán nižší význam jak ze strany dobrovolníků, tak ze strany reprezentativního vzorku obyvatel ČR. Výsledky prezentovaného výzkumu lze porovnat s výzkumem S. Vaňkové (2013). Autorka porovnávala dobrovolníky s osobami bez zkušeností s dobrovolnictvím v preferenci hodnot, přičemž vycházela z teorie Rokeacha vymezující terminální a instrumentální hodnoty. Způsob zjišťování hodnot byl tedy jiný, nicméně ukázalo se, že dobrovolníci kladou větší důraz na kolektivistické hodnoty oproti individualistickým, což je v souladu s našimi výsledky. Akcent na hodnoty více prosociálně zaměřené uvádí i R. Bekkers (2007).

Dále bylo zjištěno, že pro dobrovolníky je důležitější otevřenost změně (zaujímá druhé místo) než konzervatismus, který se umístil jako třetí v pořadí. Naopak je tomu u reprezentativního vzorku populace ČR. Tyto výsledky potvrzují hypotézy 3 a 4, protože u dobrovolníků ve srovnání s reprezentativním vzorkem populace ČR dosahuje otevřenost změně v průměru vyššího skóre, zatímco konzervatismus skóre nižšího. Výše uvedené výsledky dobrovolníků jsou v souladu s výzkumem Z. Mlčáka a H. Záškodné (2013).

Jako omezení výzkumu je třeba uvést, že dobrovolníci, kteří se zúčastnili tohoto výzkumu, nepředstavují reprezentativní vzorek, proto zjištěné výsledky nemůžeme zobecňovat na všechny dobrovolníky v ČR. Dále je důležitý fakt, že se jednalo o subjektivní výpovědi dobrovolníků, což znamená, že se mohlo objevit zkreslení vyplývající z tendence odpovídat sociálně žádoucím způsobem. Navíc v souboru dobrovolníků byla výrazná převaha žen oproti zastoupení mužů. Omezením provedeného výzkumu je také skutečnost, že ve vzorku obyvatel ČR nebylo zjišťováno jejich případné zapojení do dobrovolnické činnosti.

Celkově lze konstatovat, že uvedené výsledky prokázaly specifika hodnotových orientací dobrovolníků ve srovnání s reprezentativním souborem obyvatel ČR. Pořadí hodnotových typů vyššího řádu je sice u obou porovnávaných souborů podobné, rozdíly se však projeví v míře preferencí. Vzhledem k tomu, že dobrovolnictví v ČR v nynější podobě (po roce 1989) je poměrně novým, avšak postupně se rozvíjejícím fenoménem, bylo by vhodné provést další psychologické výzkumy dobrovolníků, včetně zjišťování hodnotové orientace. V rámci 6. kola Evropského sociálního výzkumu byla mimo jiné v účastnických zemích sledována míra zapojení do dobrovolnické činnosti. Přestože lze pozorovat ve státech střední a východní Evropy jistý nárůst těchto aktivit v posledních letech, nadále je patrné zaostávání za západoevropskými zeměmi, zejména ve srovnání s Nizozemím, Švýcarskem, Německem a Norskem (Fedáková, 2013).

Literatura:

Bekkers, R. (2007). *Values and volunteering: A longitudinal study of reciprocal influences in the giving in the Netherlands Panel Study* (Online). Dostupné z <http://www.fss.uu.nl/soc/homes/bekkers/valuesvolunteerin.pdf>

Dvořáková, J. (2008). *Morální usuzování: Vliv hodnot, osobnosti a morální identity*. Brno: Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií.

Fedáková, D. (2013). O subjektivnej pohode Slovákov v európskom kontexte. In J. Výrost a kol. *Európska sociálna sonda (ESS) 6. kolo na Slovensku*. Prešov: Universum, 81-96.

Frič, P., & Pospíšilová, T. (2010). *Vzorce a hodnoty dobrovolnictví v české společnosti na začátku 21. století*. Praha: Agnes.

Göbelová, T. (2008). *Hodnotová výchova v pedagogické praxi*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta.

Hartl, P., & Hartlová, H. (2009). *Psychologický slovník*. Praha: Portál.

Ištvániková, L., & Čižmárik, M. (2007). Hodnoty a hodnotové orientácie v zrkadle dejín. *Človek a spoločnosť*, 10(2), 12-31. Online. Dostupné na internetu: <http://www.clovekaspolocnost.sk/sk/rocnik-10-rok-2007/2/studie-a-clanky/hodnoty-a-hodnotove-orientacie-v-zrkadle-dejin/>

Mlčák, Z., & Zášková, H. (2013). *Prosociální charakteristiky osobnosti dobrovolníků*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Filozofická fakulta.

Penner, L. A. (2002). Dispositional and organizational influences on sustained volunteerism: An interactionist perspective. In *Journal of Social Issues*, 58,447-467.

Poliach, V., & Salbot, V. (2007). Pokus o teoretické vymedzenie „osobných hodnôt“. In V. Salbot (Ed.). *Psychologické pohľady na osobné hodnoty* (s. 46-54). Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela.

Řeháková, B. (2006). Měření hodnotových orientací metodou hodnotových portrétů S. H. Schwartz. In *Sociologický časopis/Czech Sociological Review*, 42 (1), 107-128. Online. Dostupné na internetu: <http://sreview.soc.cas.cz/cs/issue/39-sociologicky-casopis-czech-sociological-review-1-2006/696>

Seitl, M. (2012). *Poznávání interpersonálních charakteristik osobnosti*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta.

Skovajsa, M. (2010). *Občanský sektor: Organizovaná občanská společnost v České republice*. Praha: Portál.

Schwartz, S. H. (2012). An Overview of the Schwartz Theory of Basic Values. In *Online Readings in Psychology and Culture*, 2 (1), 1-20. Dostupné z <http://dx.doi.org/10.9707/2307->

Vaňková, S. (2013). *Hodnotová orientace u dobrovolníků* (Diplomová práce). Online. Dostupné na internetu: <https://portal.osu.cz/wps/portal/dipl>